

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ СТУДІЇ

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ
ПОСІБНИК**

**Харків
2016**

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ СТУДІЇ

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ
ПОСІБНИК
ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
ТА СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ**

**для студентів II курсу
денних факультетів
першого (бакалаврського) рівня
галузь знань 08 “Право”
спеціальностей 081 “Право”,
082 “Міжнародне право”**

**Харків
2016**

Соціально-політичні студії: навчально-методичний посібник для самостійної роботи та семінарських занять для студентів II курсу денних факультетів першого (бакалаврського) рівня галузь знань 08 “Право” спеціальностей 081 “Право”, 082 “Міжнародне право” / уклад.: М. П. Требін, О. М. Сахань, В. Д. Воднік та ін. – Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2016. – 53 с.

У к л а д а ч і: М.П. Требін,
О.М. Сахань,
В.Д. Воднік,
О.В. Волянська,
Л.М. Герасіна,
І. В. Головка,
В.Я. Зимогляд,
Г.П. Клімова,
І.В. Підкуркова,
В.Л. Погрібна,
І.О. Поліщук

*Рекомендовано до видання редакційно-видавничою радою
університету (протокол № 9 від 02.09.2016 р.)*

1. ВСТУП

Соціально-політичні студії – навчальна дисципліна циклу гуманітарної і соціально-економічної підготовки освітньо-професійної програми за галуззю знань “Право”.

Навчальна дисципліна спрямована на вивчення суспільства як цілісної системи, виявлення законів соціальної взаємодії соціальних груп, інститутів, особистості; політики, політичних відносин і процесів; політичної культури, політичних систем і режимів, політичних партій та суспільно-політичних рухів, класів, соціальних груп, кланів, еліт, їх інтересів, форм діяльності, методів боротьби за владу тощо.

Мета вивчення дисципліни “Соціально-політичні студії” – формування у студентів цілісної системи знань про соціально-політичну дійсність, норми соціально-політичної поведінки, соціально-політичні цінності, що має сприяти вихованню освічених людей, здатних раціонально і критично давати оцінку соціально-політичним феноменам, робити свідомий соціально-політичний вибір.

Теоретичною і методологічною основою навчальної дисципліни є фундаментальні доктрини політології, соціології, конфліктології, права та праці вітчизняних і зарубіжних спеціалістів у цих галузях.

Завдання вивчення дисципліни “Соціально-політичні студії” – теоретична і практична підготовка майбутніх фахівців у галузі права з питань основних світоглядних і людиноцентристських професійно-предметних компетентностей.

У результаті вивчення дисципліни студент має засвоїти: значення основних категорій соціології та політології, зміст соціальних і політичних інститутів, влади як суспільно-політичного феномену, особистості як суб’єкта соціально-політичних відносин, місця й ролі лідерства та еліт у соціально-політичній ієрархії, політичної культури як суспільного явища, соціально-політичних процесів у суспільстві, соціальних відхилень та конфліктів, громадської думки та соціально-політичних технологій, сутності світової політики в епоху глобалізації.

На завершення вивчення навчальної дисципліни студент повинен:

1. *Розуміти* соціально-політичну сферу суспільства відповідно до сучасного наукового рівня, що знайшов відбиття у підручниках.

2. *Оцінювати* та *узагальнювати* інформацію щодо ефективності діяльності соціальних і політичних інститутів суспільства.

3. *Аналізувати* тенденції розвитку всіх елементів соціальної структури українського суспільства у контексті домінуючих світових тенденцій.

4. *Прогнозувати* вплив різних соціально-політичних чинників на розбудову України як демократичної, правової, соціальної держави, формування громадянського суспільства.

5. *Демонструвати розуміння* впливу фундаментальних цінностей демократії на майбутнє України, її євроінтеграційні перспективи.

6. *Визначати* основні показники кризи політичної влади в сучасному українському суспільстві.

7. *Аналізувати* специфіку соціальних, соціально-політичних та соціально-психологічних явищ і процесів у суспільстві, групі, колективі тощо.

8. *Використовувати* соціально-політичні технології з профорієнтації та адаптації в роботі з кадрами з розв'язання міжособових і групових конфліктів, використання соціальних резервів управління тощо.

9. *Оволодіти* основами аналізу міжнародної системи, орієнтуватися в міжнародних соціально-політичних процесах, геополітичних проблемах щодо місця та ролі України на міжнародній арені.

2. ЗАГАЛЬНИЙ РОЗРАХУНОК ГОДИН ЛЕКЦІЙ, СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ ТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

№ п/п	Тема	Усього годин	У тому числі		
			лекції	семінарські заняття	самостійна робота
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>
1	Соціально-політичні студії як навчальна дисципліна	8	2	2	4
2	Суспільство у соціально-політичному дискурсі	14	4	4	6
3	Інститути суспільства	8	2	2	4
4	Влада і політика	12	2	4	6
5	Особистість і політика	16	4	6	6
6	Соціально-політичні процеси	8	2	2	4
7	Соціальні відхилення та конфлікти	8	2	2	4
8	Громадська думка та соціально-політичні технології	8	2	2	4
9	Світова політика	8	2	2	4
	РАЗОМ	90	22	26	42

ЗАТВЕРДЖЕНО
вченою радою Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого
(протокол № 11 від 27.05.2016 р.)

3. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ “СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ СТУДІЇ”

1. Соціально-політичні студії як навчальна дисципліна

Об’єкт і предмет соціально-політичних студій. Закономірності функціонування та розвитку соціально-політичної сфери суспільства. Структура соціально-політичного знання: категорії, методи та функції. Формування парадигм сучасної вітчизняної та зарубіжної соціально-політичної думки.

2. Суспільство у соціально-політичного дискурсі

Суспільство як соціальна система. Типи і ознаки суспільства. Соціальна структура суспільства та її підструктури. Соціальні групи як елемент соціальної структури суспільства. Соціальна стратифікація. Соціальна нерівність та соціальна політика. Процес соціальної мобільності: види, канали, спрямованість і динаміка.

3. Інститути суспільства

Поняття соціального інституту. Механізм інституціоналізації. Загальні ознаки й структурні елементи соціального інституту. Види соціальних інститутів. Основні функції соціальних інститутів.

Місце і роль політичних інститутів у системі соціальних інституцій суспільства. Особливості політичних інститутів. Політичні інститути (держава, політичні партії, громадсько-політичні рухи тощо) як елементи політичної системи суспільства. Функціональна характеристика політичних інститутів суспільства.

4. Влада і політика

Влада і політика як інститути суспільства. Джерела, носії і ресурси влади у суспільстві. Соціально-політичний механізм здійснення влади; її різновиди, рівні та функції. Особливості реалізації владних відносин у політичній сфері.

Легітимність та легітимація політичної влади. Проблема соціального делегування політичної влади. Дисперсія політичної влади. Політичні режими: різновиди та ознаки.

5. Особистість і політика

Особистість: поняття, структура, функції особистості, її соціальний статус та соціальна роль. Соціальна типологія особистості. Соціально-політична діяльність і поведінка особистості. Соціалізація людини: структура, механізми й етапи; характеристики політичної соціалізації.

Феномен лідерства у суспільстві. Соціальні якості політичних лідерів, функції та механізми впливу. Типології лідерства у політичній практиці держави та партій.

Сутність феномену еліти. Плюралізм еліт у сучасному соціумі. Структура та соціальні функції політичної еліти. Механізми й канали рекрутування політичної еліти. Динаміка еліти: “обмін еліт”, закон “циркуляції еліти” як проблема політичної наступності.

Політична культура: сутність, структура, види та функції. Типологія політичних культур. Політичні субкультури.

6. Соціально-політичні процеси

Соціальний та політичний процеси як складові суспільного розвитку: взаємозв'язок, особливості протікання та рівні прояву. Специфіка політичного процесу як елементу соціальної динаміки.

Структурна композиція та фази розвитку соціально-політичного процесу. Основні форми і способи протікання соціально-політичних процесів. Типологія соціально-політичних

процесів: трансформація, модернізація, модифікація. “Західний” та “незахідний” політичні процеси: порівняльний аналіз. Соціально-політичні процеси у транзитивних суспільствах.

7. Соціальні відхилення та конфлікти

Сутність, ознаки та типи соціальних відхилень. Соціальні норми і соціальний контроль як механізми регуляції поведінки людей.

Конфлікт як соціальний феномен і результат соціальних відхилень: сутність, структура, функції. Особливості соціально-політичних конфліктів: джерела, причини, динаміка. Прогнозування, профілактика та врегулювання соціально-політичних конфліктів. Політична відповідальність влади. Роль правових інститутів у механізмі розв’язання соціально-політичних конфліктів.

8. Громадська думка та соціально-політичні технології

Громадська думка як соціальний інститут: сутність, природа, механізм функціонування. Використання громадської думки у регулюванні економічної, соціальної та політичної сфер суспільства.

Соціальні технології: сутність та призначення. Зміст та функції соціально-політичних технологій. Типологія соціально-політичних технологій.

9. Світова політика

Світова політика: сутність і процеси розвитку. Держави та міжнародні організації як суб’єкти світової політики. Глобалізація як мегатенденція світової політики. Глобальні проблеми сучасності. Антиглобалізм. Геополітичні виклики XXI ст.

4. ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ “СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ СТУДІЇ”

Т е м а 1. Соціально-політичні студії як навчальна дисципліна

П л а н

1. Об'єкт, предмет, категоріальний апарат і функції соціально-політичних студій.
 2. Закони соціально-політичної сфери буття суспільства.
 3. Методологія соціально-політичних досліджень.
 4. Становлення та розвиток світової соціально-політичної думки.
 5. Генезис вітчизняної соціально-політичної думки.
 6. Сучасні парадигми соціально-політичного знання.
- Література:* 1, 8, 10, 17, 22, 24, 36, 39, 40, 50.

Т е м а 2. Суспільство у соціально-політичному дискурсі

П л а н

1. Суспільство як соціальна система. Типи і ознаки суспільства.
 2. Соціальна структура суспільства: загальна характеристика.
 3. Соціальні групи як елемент соціальної структури: сутність, види.
 4. Підструктури соціальної структури суспільства.
 5. Соціальна нерівність: причини виникнення та особливості прояву.
 6. Сутність та критерії соціальної стратифікації.
 7. Історичні форми стратифікації.
 8. Процес соціальної мобільності: сутність, види, динаміка.
- Література:* 2, 30, 31, 48–53, 60.

Т е м а 3. Інститути суспільства

П л а н

1. Сутність і структурні елементи соціального інституту.
 1. Види і функції соціальних інститутів.
 3. Соціальні організації: сутність, типи і функції.
 4. Особливості політичних інститутів.
- Література:* 13, 17, 20, 25, 38, 40, 49, 50–53.

Т е м а 4. Влада і політика

П л а н

1. Сутність феномену влади; її ознаки, різновиди та рівні.
 2. Теоретичні концепції влади у політології, політичній соціології та правознавстві.
 3. Структура політичної влади: суб'єкти (актори), об'єкти, соціальні джерела, ресурси, функції.
 4. Легітимація влади: соціальні та політико-правові аспекти.
 5. Політичні режими: сутність, різновиди, критерії наукового аналізу.
- Література:* 4, 13, 16, 32, 38–40, 46, 56.

Т е м а 5. Особистість і політика

П л а н

1. Особистість як соціальна одиниця.
2. Структура та функції особистості.
3. Механізм, етапи та інститути політичної соціалізації.
4. Сутність феномену еліти. Плюралізм еліт у сучасному соціумі.

5. Структура та соціальні функції політичної еліти.
 6. Закон “циркуляції еліти” як проблема політичної наступності.
 7. Феномен лідерства у суспільстві.
 8. Соціальні якості та функції політичних лідерів.
 9. Типології політичного лідерства.
 10. Політична культура як складова загальної культури людства. Основне призначення та зміст. Рівні прояву політичної культури.
 11. Поняття, структура та функції політичної культури.
 12. Політична свідомість як головний елемент політичної культури.
 13. Діяльнісний аспект політичної культури: політична участь та політична поведінка.
 14. Типологія політичних культур. Політичні субкультури: поняття та види.
 15. Шляхи і чинники формування політичної культури.
- Література* (до 1–3 питань): 23, 27, 30, 34, 40, 48–53; (до 4–9 питань): 4, 9, 12, 13, 21, 33, 40, 44; (до 10–15 питань): 4, 13, 39, 40, 57.

Т е м а 6. Соціально-політичні процеси

П л а н

1. Соціальний та політичний процеси як складові суспільного розвитку: взаємозв’язок, особливості розвитку та рівні прояву. Модифікація, модернізація та трансформація як шляхи соціального розвитку.
2. Типологія соціально-політичних процесів. “Незахідний” та “західний” політичні процеси: порівняльний аналіз.
3. Структурна композиція та форми перебігу соціально-політичного процесу. Головні форми і способи здійснення (протікання) соціально-політичного процесу.
4. Вибірчий процес: поняття, різновиди та основні стадії.

Література: 34, 37, 39, 40, 45, 50–53, 58, 59.

Тема 7. Соціальні відхилення та конфлікти

П л а н

1. Сутність, ознаки та типи соціальних відхилень.
2. Соціальні норми і соціальний контроль як механізм соціальної регуляції поведінки людей.
3. Конфлікт як соціальний феномен і результат соціальних відхилень: сутність, структура, функції.
4. Особливості соціально-політичних конфліктів: джерела, причини, динаміка.
5. Прогнозування, профілактика та урегулювання соціально-політичних конфліктів.
6. Роль правових інститутів у механізмі розв'язання соціально-політичних конфліктів.

Література: 3, 5, 11, 19, 26, 40, 55.

Тема 8. Громадська думка та соціально-політичні технології

П л а н

1. Поняття та природа “громадської думки”.
2. Поняття “соціально-політична технологія”: визначення, сутність, типологія.
3. Вибірчі технології: сутність та різновиди.
4. Вибірчі технології в електоральному процесі України.

Література: 6, 29, 39–42, 49–52.

Тема 9. Світова політика

П л а н

1. Зародження й розвиток міжнародних відносин. Поняття “система міжнародних відносин”.

2. Світова політика: формування і зміст наукової дисципліни.
3. Особливості політичної структури сучасного світу і тенденції її розвитку.
4. Глобалізація сучасного світу як ключова тенденція світового розвитку.
5. Глобальні проблеми сучасності.
6. Геополітика.

Література: 7, 14, 15, 18, 28, 35, 38–40, 47, 54.

5. ПОТОЧНИЙ ТА ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗНАТЬ СТУДЕНТІВ

Опис предмета курсу

Курс	Рівень, галузь, спеціальність	Характеристика навчального курсу (структура залікового кредиту)
Кількість кредитів ECTS: 3,0	“Бакалавр” 08 “Право” 081 “Право” 082 “Міжнародне право”	Нормативна: Лекції: 22 Семінарські заняття: 26 Самостійна робота: 42
Загальна кількість годин: 90		
Тижневих годин: 4		Види контролю: поточний контроль, іспит

Організація поточного контролю

Оцінювання знань студентів з навчальної дисципліни “Соціально-політичні студії” здійснюється на основі результатів поточного контролю (ПК). Загальним об’єктом оцінювання знань студентів є відповідні частини навчальної програми дисципліни “Соціально-політичні студії”, засвоєння якої перевіряється під час ПК.

Завдання ПК – перевірка розуміння й засвоєння навчального матеріалу курсу, здатності осмислити зміст окремих тем, умінь застосовувати отримані знання з дисципліни “Соціально-політичні студії” при вирішенні професійних завдань.

Об’єктами ПК знань студентів з курсу “Соціально-політичні студії” є:

– систематичність та активність роботи на лекціях, семінарських заняттях (відвідування відповідних форм навчаль-

ного процесу, активність та рівень знань при обговоренні питань);

- виконання завдань для самостійного опрацювання;
- інші форми робіт.

Оцінювання результатів ПК здійснюється викладачем наприкінці вивчення кожної теми.

Критеріями оцінювання ПК є:

активність та рівень знань при обговоренні питань семінарських занять, відвідування відповідних форм навчального процесу, самостійне доопрацювання окремих тем чи питань, інші форми робіт.

Підсумковий бал за результатами ПК визначається під час останнього в навчальному семестрі семінарського заняття. *Максимальна кількість балів за ПК – 40.* Результати ПК знань студентів вносяться до відомості обліку поточної успішності. Вони є основою для визначення загальної успішності студента з дисципліни “Соціально-політичні студії” і враховуються при виставленні балів за підсумковий контроль знань (ПКЗ).

Перелік питань і завдань, що охоплюють весь зміст навчальної дисципліни, критерії оцінювання визначаються кафедрою і доводяться до відома студентів на початку навчального року.

6. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ УСПІШНОСТІ СТУДЕНТІВ

Підсумкове оцінювання рівня знань студентів з курсу “Соціально-політичні студії” здійснюється на основі результатів ПК та ПКЗ за 100-бальною шкалою.

ПК студентів оцінюється від 0 до 40 балів; завдання, що виносяться на ПКЗ, – від 0 до 60 балів.

ПКЗ проводиться у формі іспиту з вузлових питань, що потребують творчої відповіді та вміння синтезувати отримані знання з курсу “Соціально-політичні студії” із сучасними соціально-політичними, конфліктологічними й правовими проблемами.

Конкретний перелік питань і завдань, що охоплюють весь зміст навчальної дисципліни, критерії оцінювання завдань, порядок і час їх складання визначаються кафедрою і доводяться до відома студентів на початку навчального року. Екзаменаційний білет складається з трьох питань.

До відомості обліку підсумкової успішності вносяться сумарні результати в балах ПК, контрольної роботи студентів та ПКЗ.

Підсумкова оцінка з навчальної дисципліни виставляється в залікову книжку відповідно до такої таблиці:

Оцінка за шкалою ECTS	ВИЗНАЧЕННЯ	За 100-бальною шкалою	За національною системою
A	ВІДМІННО – відмінне виконання, лише з незначною кількістю помилок	90 – 100	5
B	ДУЖЕ ДОБРЕ – вище середнього рівня з кількома помилками	80 – 89	4
C	ДОБРЕ – у цілому правильна робота з певною кількістю незначних помилок	75 – 79	

D	ЗАДОВІЛЬНО – непогано, але зі значною кількістю недоліків	70 – 74	3
E	ДОСТАТНЬО – виконання задовольняє мінімальні критерії	60 – 69	
FX	НЕЗАДОВІЛЬНО – потрібно попрацювати перед тим, як перескласти	20 – 59	2
F	НЕЗАДОВІЛЬНО – необхідна серйозна подальша робота, обов'язковий повторний курс	1 – 19	

7. КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ІСПИТУ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ “СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ СТУДІЇ”

1. Соціально-політичні студії: об’єкт, предмет, категорії і функції.
2. Закони соціально-політичної сфери суспільства.
3. Загальнологічні методи дослідження соціально-політичних об’єктів.
4. Загальні методи дослідження соціально-політичних об’єктів.
5. Методи емпіричних досліджень соціально-політичних об’єктів.
6. Становлення та розвиток світової соціально-політичної думки.
7. Становлення та розвиток вітчизняної соціально-політичної думки.
8. Сучасні парадигми соціально-політичного знання.
9. Суспільство як соціальна система.
10. Ознаки і типи суспільства.
11. Поняття та види соціальних груп як елемент соціальної структури суспільства.
12. Етнічна підструктура суспільства: загальна характеристика.
13. Соціально-демографічна підструктура суспільства: загальна характеристика.
14. Соціально-поселенська підструктура суспільства: загальна характеристика.
15. Соціально-професійна підструктура суспільства: загальна характеристика.
16. Соціальна стратифікація: сутність, види, чинники, що їй сприяють.
17. Соціальна мобільність: сутність, типи, кількісні оцінки процесів мобільності.
18. Політична система суспільства: сутність, основні теорії, структура, функції, типи.

19. Соціальний інститут: сутність, структурні елементи та функції.
20. Види соціальних інститутів.
21. Політичні інститути: сутність, елементи, функції, класифікація.
22. Держава як основний політичний інститут суспільства: сутність, концепції походження, типологія, функції.
23. Громадянське суспільство: сутність, генезис становлення концепції, мета, головні риси, інституції і функції.
24. Соціальна організація: поняття, ознаки та структура.
25. Закони, принципи та типологія соціальних організацій.
26. Управління соціальними організаціями: сутність, принципи, стиль керівництва.
27. Політична партія: поняття, функції, типологія.
28. Суспільно-політичний феномен влади: сутність, ознаки, різновиди.
29. Політична влада: поняття, специфіка, різновиди, дисперсія, функції.
30. Державна влада як політико-правове явище публічного характеру, її головні риси.
31. Легітимність та легітимація: поняття, типологія легітимності, її функції; причини делегітимації.
32. Політика як соціальне явище: поняття, ознаки, види, функції, принципи формування і здійснення.
33. Політичний режим як спосіб здійснення влади в державі: сутність, критерії оцінки.
34. Тоталітарний, авторитарний, демократичний політичні режими: поняття та ознаки.
35. Історичні витоки теорії та практики демократії.
36. Загальна характеристика сучасних теорій демократії (ліберальної, плюралістичної, елітарної, консоціальної, економічної, партисипаторної, ідентитарної тощо).
37. Демократичний транзит: сутність концепції, характеристика “хвиль демократизації” С. Гантінгтона, П. Шміттєра, стадій демократизації Д. Растоу.
38. Поняття особистості та специфіка соціологічного підходу до аналізу особистості.

39. Структура особистості.
40. Функції особистості.
41. Соціальний статус і соціальна роль особистості в суспільно-політичному житті, види та особливості прояву.
42. Соціальна типологія особистості.
43. Соціалізація людини: поняття, структура та механізми.
44. Етапи соціалізації людини.
45. Характеристика політичної соціалізації.
46. Феномен лідерства у суспільстві.
47. Політичне лідерство: поняття, структура, функції.
48. Типології політичних лідерів за різними критеріями.
49. Сутність феномену еліти.
50. Поняття, структура та соціальні функції політичної еліти.
51. Розвиток елітистської доктрини в класичних і сучасних політологічних теоріях.
52. Динаміка еліти: закон “циркуляції еліти” (В. Парето).
53. Механізми рекрутування еліти.
54. Поняття, структура та функції політичної культури.
55. Політична свідомість як елемент політичної культури. Буденний (емпіричний) та теоретичний рівні функціонування політичної свідомості.
56. Діяльнісний аспект політичної культури: політична участь та політична поведінка.
57. Типологія політичних культур за різними критеріями.
58. Політичні субкультури: поняття та види.
59. Шляхи і чинники формування політичної культури.
60. Поняття та ознаки соціального процесу.
61. Політичний процес: сутність і стадії розвитку.
62. Основні типи соціально-політичних процесів.
63. Політична трансформація, модернізація та модифікація: порівняльна характеристика. Специфічні ознаки політичного процесу у транзитивних суспільствах.
64. “Західний” та “незахідний” політичний процес: порівняльна характеристика.
65. Соціальні відхилення: сутність, основні ознаки.
66. Типологія соціальних відхилень.

67. Соціальні норми як механізм соціальної регуляції поведінки людей.
68. Соціальний контроль як механізм соціальної регуляції поведінки людей.
69. Конфлікт як соціальний феномен: сутність, структура, функції.
70. Особливості соціально-політичних конфліктів: джерела, причини, динаміка.
71. Прогнозування, профілактика та урегулювання соціально-політичних конфліктів.
72. Роль правових інститутів у механізмі розв'язання соціально-політичних конфліктів.
73. Громадська думка як соціальний інститут: сутність, природа, механізм функціонування.
74. Соціально-політичні технології: визначення, сутність, типологія.
75. Вибірчі технології: сутність та різновиди.
76. Світова політика як соціальний феномен.
77. Актори (суб'єкти) світової політики.
78. Сучасні школи та напрями в теорії світової політики.
79. Сучасний світовий політичний процес: сутність й напрями розвитку.
80. Глобалізація і проблеми світового розвитку.
81. Антиглобалізм: сутність, особливості становлення і розвитку.
82. Глобальні виклики сучасного світу.
83. Генезис геополітики.
84. Геополітичні виклики XXI ст.

8. СЛОВНИК ОСНОВНИХ ТЕРМІНІВ

Авторитаризм – державно-політичний устрій, коли в країні встановлюється режим особистої (чи групової) влади за мінімальною участю народу. Кредо середньовічного авторитаризму: “Король не може переступити закон, адже закон тотожний його волі”.

Адаптація – процес пристосування людини до соціально-економічних умов, рольових функцій, соціальних норм, які складаються на різних рівнях життєдіяльності суспільства, соціальних груп і соціальних організацій, соціальних інститутів, що виступають як середовище її життєдіяльності.

Активність – здатність особистості самостійно, енергійно та інтенсивно здійснювати соціально значущі дії.

Аналіз – уявне або реальне розкладання об’єкта на складові його частини.

Аналогія – ймовірний, правдоподібний висновок про схожість двох предметів або явищ за якою-небудь ознакою на підставі встановленої їх подібності за іншими ознаками.

Анкетування – метод опитування, при якому дослідник спілкується з респондентом (учасником соціологічного опитування) за допомогою анкети.

Антрепренерська система – спосіб демократичного добору еліт, за якого оцінка якостей претендентів залежить від громадської думки і виконання відповідних процедур (виборів). До претендентів висувається певна кількість формальних вимог. На перше місце виходять особистісні якості претендентів. Статусні позиції людей не відіграють значної ролі.

Архівні дослідження – дослідження існуючих історичних свідчень і документів, складених або збережених іншими особами або організаціями.

Багатовладдя – порядок, за якого влада в державі чи організації здійснюється водночас декількома посадовими особами, органами, установами або політичними центрами, які не співпрацюють, а є суперниками, конфліктують між собою.

Багатополарність – система світового устрою, за якого безліч держав мають приблизно рівний військовий і економічний потенціал.

Баланс сил – така ситуація в міжнародних відносинах, коли існує паритет або стабільність між сторонами.

Бунт – 1) масова незгода і неприйняття народом існуючого порядку правління, що виражається у фізичній і, як правило, кривавій формі; 2) тип поведінки, яка має місце, коли члени суспільства – бунтарі відкидають і культурні цілі суспільства, і засоби їх досягнення, але при цьому висувають на їх місце нові норми. Такі індивіди розривають зі своїм соціальним оточенням і приєднуються до груп з новими ідеологіями, наприклад, поповнюють радикальні громадські рухи.

Відокремлення – метод здійснення соціального контролю шляхом обмеження контактів девіанта з іншими людьми, але не повна ізоляція від суспільства; такий підхід допускає виправлення девіантів і їх повернення в суспільство, коли вони будуть готові знову виконувати загальноприйняті норми.

Вибори – процедура формування державного органу, представницького органу місцевого самоврядування або наділення повноваженнями посадової особи, що здійснюється шляхом голосування уповноважених осіб за умови, що на кожний представлений таким чином мандат можуть претендувати в установленому порядку двоє і більше кандидатів.

Виборча система – сукупність правил і законів, що забезпечують певний тип організації влади, участь суспільства у формуванні державних, представницьких, законодавчих, судових і виконавчих органів, вираження волі тієї частини населення, яка за законодавством вважається достатньою для визнання результатів виборів легітимними.

Виборче право – сукупність юридичних норм, що закріплюють права громадян обирати та бути обраними в органи державної влади, а також право відкликання виборцями обраних осіб, які не виправдали їх довіри.

Виборчі технології – сукупність методів, програм та практик впливу на свідомість електорату з боку суб'єктів виборчого процесу і залучених ними медіакорпорацій та інших комунікаторів з метою отримати необхідну підтримку виборців через їх голосування на політичних виборах.

Виборчий процес – діяльність суб'єктів виборчого права, тобто виконання ними юридично значущих дій, шляхом проведення яких ці суб'єкти реалізують закріплені правовими нормами права і обов'язки, спрямована на формування представницьких органів публічної влади та обрання виборних посадових осіб; діяльність суб'єктів виборчого права з реалізації закріплених процесуальними нормами юридичних прав і обов'язків шляхом проведення в певній послідовності низки виборчих дій.

Війна – складне суспільно-політичне явище, пов'язане з розв'язанням протиріч між державами, народами, національними і соціальними групами з переходом до застосування засобів збройної боротьби у формі бойових дій.

Влада – 1) специфічне, непаритетне відношення між соціальними суб'єктами, явище, яке має свої суспільні джерела та різноманітні ресурси; властивість і функція соціальної системи, що походить зі складного комплексу системних взаємодій та структурних ієрархій; 2) спосіб ієрархічної самоорганізації соціальних відносин, заснований на цільовому розподілі функцій управління, підпорядкування і соціального контролю.

Генералізація конфлікту – перехід до більш глибоких суперечностей, виникнення безлічі різних точок зіткнення; відбувається розширення його часових і просторових меж, зростає кількість учасників.

Геополітика – теоретична школа, що досліджує міжнародні відносини з позиції географічного детермінізму.

Глобалізм – сучасна доктрина, де розглядається процес розширення та поглиблення міжнародних зв'язків і інститутів з інтеграцією в єдиний простір.

Громадська думка – 1) історично зумовлений динамічний стан масової свідомості великих груп людей, який своїм змістом віддзеркалює співвідношення соціальних сил, що фактично діють у суспільстві; 2) особливий прояв масової свідомості, який виявляється у вербальних і невербальних оцінках і віддзеркалює ставлення індивідів до актуальних проблем суспільного життя, соціально важливих фактів і подій. Це єдині за змістом судження, присвячені фактам соціального життя, колективної діяльності та діяльності окремих індивідів.

Девіантна поведінка – вчинки, дії людини, які не відповідают офіційно встановленим або фактично сформованим, визнаним у даному суспільстві нормам.

Дедукація – процес аналітичного міркування від загального до часткового або менш загального.

Делегування влади – передання на певний період тих чи інших повноважень від одних суб'єктів влади (як правило державних) до інших органів управління, юридичних або фізичних осіб, які не мали раніше цих ресурсів впливу.

Демократизація – процес, у результаті якого відбувається перехід від тоталітарних режимів до демократії; процес упровадження демократичних принципів у політичну систему, культуру, стиль життя тощо.

Демократія – 1) суспільно-політична система, режим народовладдя, що ґрунтується на свободі й добровільності всіх форм життєдіяльності громадян; 2) політичний режим, в якому всі громадяни володіють рівними правами на владу, обирають, контролюють її та можуть бути обраними; 3) “ідеальна модель” політичного устрою або певний суспільний світогляд, що базується на цінностях свободи, рівноправності, прав людини.

Демонстрація – масова хода як публічне вираження соціально-політичного настрою; організована форма політичних дій, яка має організаторів, цілі та завдання (наприклад, сприяти більшій підтримці виборців на користь певного кандидата та виграти виборчу кампанію).

Державна влада – публічний феномен політичного характеру, основна форма політичного панування великої соціальної спільноти (народу, класу тощо); володіє верховенством і суверенітетом, має спеціалізований апарат з регулювання соціальних відносин, використовує право і легітимний примус; є системною функцією асиметричного суспільства.

Джерело конфлікту – ситуація або стан, що виражає протилежні інтереси, цілі або потреби.

Динаміка конфлікту – процес його зміни і розвитку. Конфлікт проходить у своєму розвитку за звичайних умов три стадії: передконфліктну (виникнення конфлікту), конфліктну (розвиток конфлікту, відкрите протиборство), післяконфліктну (вирішення конфлікту).

Дисперсія влади – характерна ознака плюралістичної демократії, стан, що свідчить про більш дрібний поділ ресурсів влади, ніж офіційний розподіл повноважень і прерогатив між гілками державного правління, інститутами та функціональними рівнями влади.

Диференціація влади – розподіл владних повноважень і функцій за ступенями, рівнями, ешелонами, ланками, регіонами.

Діагностика конфлікту – діяльність щодо визначення сутності, виду й особливостей конфлікту на основі його аналізу, а також сукупність методів і принципів вивчення конфліктів.

Експеримент – метод збору і аналізу емпіричних даних з метою перевірки гіпотез щодо причинних зв'язків між явищами.

Еліта – найвища, привілейована верства, яка обіймає панівні позиції у суспільстві, наділена найвищими показниками у своїй професійній сфері.

Ескалація конфлікту – розвиток конфлікту “по вертикалі”, зростання його гостроти і розмаху, пов'язане із загостренням конфліктних відносин. **Е. к.** – ключова, найнапруженіша його стадія, яка характеризується такими ознаками: звуження когнітивної сфери у поведінці й діяльності; витіснення адекватного сприйняття іншого образом ворога; зростання емоційної напруги; перехід від аргументів до претензій і особистих випадів; зростання ієрархічного рангу інтересів, що порушуються й захищаються, та їх поляризація; застосування насильства; втрата первісного предмета розбіжностей, яка полягає в тому, що протиборство, яке почалося через спірний об'єкт, переростає в більш глобальне зіткнення, у процесі якого первісний предмет конфлікту вже не грає основної ролі. Конфлікт стає незалежним від причин, що його викликали, і продовжується після того, як вони стали незначними; розширення кордонів конфлікту; збільшення кількості учасників.

Завершення конфлікту – етап у динаміці конфлікту, що полягає в припиненні, закінченні конфлікту з будь-яких причин. Завершення конфлікту може протікати в таких формах: розв'язання, врегулювання, загасання, переростання в інший конфлікт, усунення конфлікту.

Загасання конфлікту – тимчасове припинення протидії при збереженні основних ознак конфлікту: протиріччя і напружених відносин. Конфлікт переходить із “явної” форми в сховану.

Заколот – збройне повстання, бунт ворожих сил проти державної влади, переважно організований у результаті таємної змови.

Зовнішня політика – практичне втілення основних принципів міжнародної політики держави, що відповідає її національним інтересам.

Ідентичність – почуття існування унікальної індивідуальності, що відрізняється від інших індивідів, або відчуття себе як частини унікальної групи, що відрізняється від інших груп використанням групових цінностей.

Ідеологія (від грец. *іде́α* – початок, основа, первообраз і *λόγος* – слово, вчення) – система поглядів і ідей, в яких усвідомлюється і оцінюється ставлення людей до дійсності і один до одного, соціальних проблем і конфліктів, а також містяться цілі соціальної діяльності.

Ізоляція – метод здійснення соціального контролю, суть якого полягає в тому, щоб поставити нездоланні бар’єри між девіантом і суспільством без яких-небудь спроб виправлення або перевиховання його.

Індукція – процес виведення загального стану зі спостереження низки поодиноких фактів, тобто пізнання від окремого до загального.

Інновація – тип поведінки, за якої індивіди твердо дотримуються встановлених суспільством цілей, але відкидають схвалені суспільством засоби їх досягнення.

Інститут – 1) стійкий комплекс формальних і неформальних правил, принципів, норм, настанов, які регулюють різні сфери людської діяльності та організують їх у систему ролей і статусів, що складають соціальну систему (соціологічне трактування); 2) організаційно-правове втілення чинного порядку організації та функцій соціальних груп, що є матеріальною основою і соціальним субстратом інституційності (юридичне трактування).

Інститути політичні – організаційно оформлені, відносно стійкі форми політичної практики (політичні організації, держава, її органи тощо), які забезпечені спеціальними фаховими групами, виконують політичні функції та діють за певними нормами.

Інтерація – налагодження зв'язків з іншими людьми, здатність особи бути суб'єктом соціального зв'язку.

Інтереси – ставлення особистості до свого становища та умов життя в даній соціальній і економічній структурі, а також до обумовлених цим станом потреб.

Інтеріоризація – процес включення соціальних норм та цінностей до внутрішнього світу людини.

Інтерналізація – процес засвоєння, опанування “зовнішніх” цінностей, норм, культурних чинників. Джерелом інтерналізації можуть бути інші люди, документи, інформаційні системи, власні спостереження.

Інформаційна модель конфлікту – суб'єктивна картина даної ситуації, що складається в психіці кожного учасника та містить уявлення опонентів: про самих себе (мету, мотиви, цінності, можливості тощо); про протиборчу сторону (її мету, мотиви, цінності, можливості тощо); кожного учасника про те, як інший сприймає його; про середовище, в якому складаються конкретні відносини.

Інцидент – дії однієї зі сторін, які викликають відповідну реакцію іншої сторони.

Кейс-стаді (case study) – детальне дослідження окремого випадку, що відноситься до певного класу феноменів.

Класифікація – розподіл тих чи інших об'єктів за класами у залежності від їх загальних ознак, що фіксує закономірні зв'язки між класами об'єктів в єдиній системі конкретної галузі знання.

Конкуренція – 1) суперництво, активне змагання на певному поприщі між окремими особами, зацікавленими в одній і тій же меті, що легко переходить у конфлікт за відповідного збігу обставин і активного застосування конфліктогенів спілкування; 2) стиль поведінки при врегулюванні конфлікту.

Контроль соціальний – сукупність засобів та методів впливу суспільства на небажані форми поведінки з метою їх знищення або мінімізації.

Контрреволюція – боротьба опозиційних сил проти революційних класів чи сил і створеного революцією нового суспільного та державного ладу. Має на меті збереження своїх привілеїв або реставрацію вже поваленого революцією суспільно-політичного ладу.

Контрреформа – дії, спрямовані на скасування або обмеження порядків, введених реформами.

Конфлікт – протиборство суспільних суб'єктів з метою реалізації їх суперечливих інтересів, позицій, цінностей і поглядів.

Конфлікт адміністративно-правовий – протиборство суб'єктів “вертикальних”, організаційно-управлінських відносин з приводу цілей, методів та засобів (зокрема правових) реалізації цієї діяльності, а також використання її результатів та соціальних наслідків. Він може виникати на рівні трудового колективу, а також територіальних відносин (адміністративно-територіальний конфлікт між органами місцевого самоврядування та центральною владою); між відомствами, міністерствами і іншими організаційно оформленими ланками управління; між політичними і державно-адміністративними (груповими і індивідуальними) суб'єктами (структурами).

Конфлікт вертикальний – конфліктна взаємодія суб'єктів вертикального підпорядкування: керівник – підлеглий, підприємство – вища організація, мале підприємство – фондатор. Особливість цього виду конфліктів – споконвічно різне співвідношення між владою і підлеглими, різні можливості при їх взаємодії.

Конфлікт горизонтальний – передбачає конфліктну взаємодію рівних (за ієрархічним рівнем, повнотою влади) суб'єктів: керівників одного рівня, підприємств і фахівців між собою.

Конфлікт державно-правовий – конфронтація, яка виникає між інститутами суспільства, соціальними спільнотами та владними суб'єктами внаслідок завдання шкоди авторитету

влади, порушення нормального функціонування державного механізму; суттєве розходження у діях (актах) від наявної конституційної системи організації публічної влади, ухвалення рішень з порушенням процедури, а також у зв'язку із прагненням недержавних суб'єктів розширити (змінити) свій політико-правовий статус; може бути вирішений за допомогою конституційно визначених засобів (форм).

Конфлікт міжнародний – конфлікт, що виникає між державами або групою держав, підґрунтям якого є зіткнення протилежних інтересів, цінностей, цілей. Його можна трактувати як тривалий стан активної чи пасивної боротьби двох чи декількох учасників міжнародних відносин стосовно реалізації своїх інтересів, які є несумісними з інтересами протилежної сторони.

Конфлікт міжособистісний – зіткнення особистостей через несумісність їх інтересів, поглядів, мотивів, цілей діяльності, норм поведінки окремих людей або груп, коли не задовольняються найтаємніші, головні потреби особистості, завдається шкода цінностям її “я”.

Конфлікт політичний – зіткнення протилежних суспільних сил, обумовлене певними політичними інтересами й цілями, які взаємовиключаються; боротьба між суб'єктами за політичний вплив у тому або іншому суспільстві або на міжнародній арені; розходження з приводу розподілу владних повноважень, панування і управління.

Конфлікт трудовий – розбіжності, що виникли між сторонами соціально-трудова відносин щодо встановлення нових або зміни існуючих соціально-економічних умов праці та виробничого побуту.

Конфліктна поведінка опонентів – дії, спрямовані на пряме або непряме блокування, досягнення опонентами цілей, намірів, інтересів, формування настанови на боротьбу, яка передбачає психологічну готовність до неї (порушення структури нормальних зв'язків, збільшення неприязні і ворожечі, агресія, формування образу ворога).

Конфліктна ситуація – збіг обставин, людських інтересів, який об'єктивно створює підстави для реального проти-

борства між соціальними суб'єктами; ситуація, в якій виявилася та усвідомлена сторонами несумісність дій однієї сторони з нормами й очікуваннями іншої. Вона виявляє опонентів і причинну обумовленість конфлікту.

Конформність – тип поведінки, яка має місце, коли члени суспільства приймають і ціль — досягнення матеріального успіху, і соціально затвердені засоби її здійснення. Подібна поведінка є основою стабільного суспільства.

Компроміс – стиль конфліктної поведінки, який означає згоду учасника (учасників) конфлікту до врегулювання розбіжностей на основі взаємних поступок, досягнення часткового задоволення своїх інтересів.

Легалізація державної влади – юридичне проголошення правомірності її виникнення (установлення), організації та діяльності.

Легітимація політичної влади – процес, шляхом якого вона набуває якості легітимності, соціального визнання, виправдання, схвалення тощо.

Легітимність влади – її авторитет у громадян, визнання права управляти і згода підкорятися; виражає справедливість, правильність, виправданість, правову й моральну законність та інші чесноти влади. **Л.** оцінюється за її відповідністю інтересам більшості населення, його уявленням про справедливість, певним соціально-психічним установкам і очікуванням людей.

Лідер – особа, яка наділена певним обсягом повноважень для того, щоб формулювати і виражати інтереси і цілі інших людей, мобілізувати їх на певні дії.

Лідер-агітатор – особа, яку відрізняють бажання широко агітувати і спілкуватися з громадянами; часто виступає перед публікою, намагається бути поміченими, збуджує публіку закличками, провокує та принижує своїх опонентів.

Лідер-адміністратор – особа, яка здатна приймати зважені політичні рішення, схильна до компромісів. Вона фокусує свою увагу на маніпуляції певною групою, демонструючи неупереджений безособовий інтерес до завдань організації.

Лідер-пожежний – особа, яка орієнтована на найнагальніші проблеми суспільства, його дії залежать від конкретної ситуації.

Лідер-прапороносець – особа, яку відрізняють особливе бачення дійсності, певний ідеал, мрія, що здатна надихнути широкі маси.

Лідер-служитель – особа, яка у своїй діяльності орієнтується на потреби своїх прихильників та виборців і діє від їх імені.

Лідер-теоретик – особа, яка прагне до абстракції та масштабності. Розгляд різних ідей часто виступає для теоретика самоціллю, що іноді віддаляє його від прихильників. Цей лідер схильний розробляти програми, проекти, але не бажає займатися практичною політикою.

Лідер-торговець – особа, яка здатна привабливо піднести свої ідеї, грамотно переконати громадян у перевазі їх над ідеями інших.

Лідерство – один із механізмів інтеграції групової діяльності, за якого відбувається ефективний соціальний вплив одних людей на інших безвідносно до того, чи мають перші адміністративні важелі чи ні.

Лідерство авторитарне – допускає одноособовий спрямовуючий вплив, заснований на загрозі санкцій, застосуванні сили тощо. Для такого лідера характерна жорсткість мислення, ігнорування інформації або аргументів, що не збігаються з його власною позицією, одноособовий вибір напрямів і цілей діяльності.

Лідерство демократичне – виражається у врахуванні керівником інтересів і думок усіх членів соціальної спільноти, групи або організації та їх участі в управлінні. Такого лідера вирізняють гнучкість мислення, схильність до отримання найповнішої інформації, увага до тих аргументів, що не збігаються з його власною позицією.

Лідерство політичне – обумовлена системою соціально-політичних та психологічних відносин здатність суб'єкта здійснювати вплив на політичну діяльність окремих осіб та соціальних об'єднань; соціально значуща спеціалізована діяльність, що проводиться політичними лідерами у відповідності з їх статусно-рольовими та владними повноваженнями.

Лідерство раціонально-легальне – засноване на існуючій у суспільстві нормативно-правовій базі. Лідер обирається через демократичні процедури і надання йому повноважень.

Лідерство традиційне – засноване на політичних традиціях. Воно передбачає віру підлеглих у те, що влада законна, оскільки вона існувала завжди. Влада правителя пов'язана з традиційними нормами, на які він посилається, організовуючи свою діяльність.

Лідерство харизматичне – передбачає виключні особистісні якості самого лідера, якими він наділений реально або які приписуються йому його оточенням і постійно поширюються засобами масової інформації. Основою легітимності харизматичного лідерства є його переваги над іншими.

Метод – логічна конструкція імперативного характеру, що задає певний план дій.

Міжнародна система – політична система з певною сукупністю стосунків, що знаходяться у безперервній взаємодії зі своїм зовнішнім середовищем через механізми “входів” і “виходів”.

Міжнародний актор – активний учасник (колективний або індивідуальний) міжнародних відносин, який має можливість впливати на процес прийняття і здійснення рішень у світовій політичній системі.

Міжнародні відносини – система реальних зв'язків між державами, що створюють свого роду простір, в якому існує світова політика.

Мітинг – масові збори для обговорення суттєво важливих питань поточного життя на підтримку певних вимог або для вираження солідарності чи протесту.

Моделювання – дослідження певних явищ, процесів або систем об'єктів шляхом побудови та дослідження їх моделей, а також використання моделей для визначення або уточнення характеристик та раціоналізації засобів побудови нових об'єктів.

Напряга соціальна – такий стан соціальної системи, змістом якого є процес виникнення та розвитку суперечностей відносин, інтересів, дій людей, соціальних груп та інститутів, суспільства в цілому, що характеризується підсиленням проти-

лежних тенденцій, потреб і цілей соціальних спільнот та індивідів, супроводжується зростанням незадоволеності, негативною психологічною спрямованістю, дестабілізацією соціальних зв'язків. Необхідна умова визрівання **Н. с.** – виникнення соціальних суперечностей.

Наркоманія – психічний розлад, зумовлений залежністю від наркотичного засобу або психотропної речовини внаслідок зловживання цим засобом або цією речовиною.

Настанова – соціально обумовлена схильність особистості до певної дії в конкретних умовах.

Національний інтерес – усвідомлення і відображення корінних потреб суспільства в державній політиці.

Норма соціальна – правила, які виражають вимоги суспільства, соціальної групи до поведінки особистості, групи в їх взаємовідносинах один з одним, соціальними інститутами, суспільством у цілому.

Об'єкт конфлікту – конкретна матеріальна (ресурс), соціальна (влада) або духовна (ідея, принцип, норма) цінність, до володіння або користування якою прагнуть учасники конфлікту.

Органи державної влади – інституційні елементи державної влади, в яких зосереджені, локалізовані й сконцентровані державні владні функції та суб'єкти, які ці функції виконують; їх функціонування пов'язане з суб'єктивними діями її людських носіїв.

Особистість – конкретне відображення сутності людини, інтеграція в індивіді соціально значущих рис та соціальних відносин даного суспільства, яка певним чином реалізується у практичній діяльності.

Переворот – насильницька та неконституційна зміна влади в державі або збройний виступ армії проти державної влади у результаті таємної змови; зміна влади в державі, що здійснюється обов'язково з порушенням чинних на даний момент конституційних і правових норм зазвичай із застосуванням сили для захоплення центрів управління державою і здійсненням фізичної ізоляції (іноді арешту або вбивства) діючих його керівників.

Переконання – особисті соціально-психологічні потреби, в основі яких лежать певні уявлення, ідеї, принципи, що визначають ставлення людини до дійсності та спонукають її діяти відповідно до своїх ідеалів, принципів, поглядів, світогляду.

Підбурювач – особа, організація або держава, що підштовхує певних учасників до конфлікту.

Повстання – масовий збройний виступ проти встановленого соціально-політичного стану, спрямований проти влади, тиранії.

Поліархія – особливий різновид демократичного режиму правління, за якого громадянам надаються найширші можливості політичної участі й соціального контролю, а групам інтересів і лідерам – умови відкритої конкуренції за владу.

Політика – соціальне явище, людська діяльність, що виражається у взаємодії між соціальними спільнотами, класами, націями, народами, державами, партіями, громадянами та їх об'єднаннями на ґрунті політичної влади, реалізації певних цілей з метою поліпшення умов життя людей, забезпечення суспільного і світового порядку.

Політико-правові інститути – відносно виокремлені організаційно-функціональні структури держави й стабільні форми публічної політики, які виконують власні специфічні функції в цілісній системі державно-політичного регулювання суспільних відносин засобами правового й політичного впливу.

Політична влада – 1) функціональний політико-правовий інститут держави і суспільства, який проектується та утворюється людьми, його органи та установи мають визначену структуру, професійний склад і компетенції, розвиваються і функціонують в організованому соціальному просторі; 2) потужний важіль правління, циркулюючий засіб, що постає предметом накопичення й обміну ресурсів з тенденцією нерівномірного їх розподілу серед чинних суб'єктів політики.

Політична діяльність – 1) вид суспільної діяльності суб'єктів політики, уособленої як потреба в сукупності осмислених дій, що ґрунтуються на врахуванні політичних інтересів, мобілізації політичної волі з метою досягнення політичних цілей; 2) систематичне свідоме втручання окремих індивідів чи груп людей в систему соціально-політичних зв'язків і відносин

із метою пристосування її до своїх інтересів, цінностей та ідеалів, є найважливішою складовою політичного процесу; це специфічна форма активного ставлення людей до свого суспільного середовища, яка має на меті цілеспрямоване його регулювання та перетворення за допомогою чинника влади; 3) сукупність дій суспільних груп (класів, соціальних прошарків, націй тощо) щодо реалізації політичних інтересів з приводу завоювання, використання та утримання влади.

Політична еліта – привілейована соціальна група, яка концентрує у своїх руках значний обсяг політичної влади, забезпечує інтеграцію, координацію, субординацію і відображення в політичних установах інтересів різних верств суспільства, створює механізм втілення політичних задумів.

Політична ідеологія – відносно систематизована сукупність понять, ідей і уявлень, в яких суб'єкти політичних відносин усвідомлюють свої політичні інтереси і якими виправдовують свої політичні спрямування; доктрина, що обґрунтовує зазіхання будь-якої групи на владу або її використання та передбачає ту або іншу стратегію політичних дій.

Політична кампанія – система заходів, які здійснюються суб'єктом політичної дії протягом певного періоду задля досягнення певної політичної мети або створення передумов для цього; управлінський процес, ініційований політичним актором для переслідування певних політичних цілей методами і засобами, що виключають застосування відкритих форм примусу.

Політична криза – особливий стан у розвитку і функціонуванні політичної системи суспільства і, насамперед, її державних структур, який характеризується нестабільністю, розбалансованістю діяльності політичних інститутів, зниженням рівня керованості всіма сферами життя суспільства, наростанням соціально-політичної активності мас.

Політична культура – 1) специфічний та історично зумовлений продукт життєдіяльності людей, їх політичної творчості, що виражає процес освоєння класами, націями, іншими соціальними спільнотами та індивідами політичних відносин; 2) система політичного досвіду, знань, установок, поглядів, стереотипів, концепцій, зразків поведінки і функціонування полі-

тичних суб'єктів; зрілість і компетентність громадян в оцінці політичних явищ; форма політичної етики, поведінки, вчинків і дій людей; 3) особливості функціонування тих чи інших суспільно-політичних інститутів, розвиток політичних процесів, політичні традиції, чинні норми політичної практики, ідеї, концепції та переконання про взаємини між різними суспільно-політичними інститутами тощо, політичні відносини в цілому, що детерміновані особливостями історичного досвіду і національного характеру, геополітичного положення країни, комплексом соціально-політичних і економічних та природних факторів.

Політична мова – зовнішній спосіб вираження політичного мислення і політичних цінностей, характеризує кожен елемент політичної культури.

Політична модернізація – соціальні та інституціональні перетворення, пов'язані з переходом від одного типу політичної системи до іншого. Політичну модернізацію диференціюють як зростання динамізму політичної системи, її здатність адекватно реагувати на зміни політичних реалій; формування нової модернізаторської політичної еліти; зниження ступеня відчуження громадян від політичної влади; забезпечення реальної участі народу в політичному житті; підвищення впливу інформації; постійне вдосконалення цінностей та норм у системі політичної культури та ін.

Політична модифікація – процес, що є характерним для досить розвинутих і цілком прогресивних політичних систем і полягає в закономірній зміні акцентів у розташуванні політичних сил (партій), які конкурують на політичній арені. Під час політичної модифікації через оновлення відбувається закріплення ресурсів демократичної влади, парламентаризму, партійно-ідеологічного плюралізму, прав і свобод людини.

Політична партія – громадсько-політичне утворення, що переслідує мету вибороти владу в державі, утримати її, ефективно використовувати, реалізуючи політичну волю громадян.

Політична поведінка – сукупність реакцій соціальних суб'єктів (осіб, груп, спільнот) на певні форми, засоби і напрями функціонування політичної системи.

Політична свідомість – духовне утворення, яке включає політичні знання, ідеї, погляди, уявлення, переконання, інтереси, цінності, оцінки, орієнтації, звичаї, традиції, норми, настанови, соціально-політичні почуття, настрої тощо, що відбивають найбільш істотні економічні, соціальні, політичні та духовні інтереси людей, які мають бути реалізовані через інститути політичної системи.

Політична система суспільства – інтегрована сукупність відносин влади, суб'єктів політики, державних і недержавних політичних інститутів, покликаних виконувати функції захисту й гармонізації інтересів соціальних угруповань, забезпечувати політичну наступність і стабільність у життєдіяльності суспільства.

Політична соціалізація – засвоєння певних політичних знань, цінностей і норм, передачі і набуття політичного досвіду, накопиченого попередніми поколіннями людей, що дозволяють особі стати повноправним учасником політичного життя суспільства, орієнтуватися в складних суспільних процесах, робити свідомий вибір у політиці.

Політична сфера – галузь реалізації владно-політичних відносин у суспільстві, що позначає межі поширення політичних ідей та впливів, в якій відбувається безпосередня діяльність держави, політиків і політичних організацій.

Політична трансформація – перехід від одного типу сучасної політичної системи до іншого, наприклад, від автократії (тоталітаризму, авторитаризму) до демократії. Політична трансформація – історичний процес змін, що постає як єдність трансформації політичної системи суспільства, трансформації “людини політичної” (особа, еліта, колектив, організація) та трансформації політичної культури суспільства і особистості (ідеї, норми, рівень політичних відносин).

Політична участь – 1) дії громадян, спрямовані на функціонування політичної системи, які мають за мету вплинути на державну політику, управління державними справами або на вибір політичних лідерів на будь-якому рівні політичної влади, місцевому чи загальнонаціональному; 2) вплив громадян на функціонування політичної системи, формування політичних ін-

ститутів і вироблення політичних рішень; дії, що виконують приватні особи, які мають за мету вплив на державну політику, управління державними справами чи на вибір політичного лідера на тому чи іншому рівні влади.

Політичне рішення – процес, у якому елементи структури, розвиваючись послідовно, передають накопичену інформацію та вироблені команди один одному; це здійснюваний в колективній або індивідуальній формі процес (технологія) визначення завдань політичної дії, етапів, способів їх досягнення.

Політичне функціонування – професійна політична діяльність, мета якої – розробити правові норми, управляти різними політичними інститутами.

Політичні субкультури – сукупність політичних орієнтацій, що значно різняться від тих, які домінують у суспільстві.

Політичні вибори – форма безпосереднього народо-владдя, яка полягає у народному волевиявленні через голосування з метою формування органів державної влади та місцевого самоврядування.

Політичний конфлікт – зіткнення, протиборство різних соціально-політичних сил, суб'єктів політики в їх прагненні реалізувати свої інтереси, пов'язані з боротьбою за здобуття або утримання влади, обумовлене протилежністю їх політичних інтересів і цінностей.

Політичний процес – сукупна діяльність всіх суб'єктів політики, що опосередковує публічну владу і пов'язана з формуванням, розвитком, перетворенням і функціонуванням політичної системи.

Політичний режим – сукупність головних засобів, методів і технологій здійснення політичної влади.

Полюс сили – існування в сучасному геопросторі окремих політичних центрів (держав або регіонів), що визначають характер міжнародних відносин і притягують до орбіти своїх інтересів інших акторів міжнародних відносин.

Пособники (спільники, співучасники) – особи, групи або держави, які безпосередньо або опосередковано (викорис-

товуючи ідеологічні, економічні, інформаційні, військові або інші ресурси) сприяють розв'язанню, організації, розгортанню конфлікту.

Правляча еліта – сукупність індивідів, які наділені владою та приймають рішення стосовно змісту і розподілу основних цінностей суспільства.

Предмет дослідження соціально-політичних студій – вивчення закономірностей функціонування і розвитку соціальної і політичної сфер суспільства як цілісної системи в їх єдності та взаємозв'язку.

Предмет конфлікту – об'єктивно існуюча або уявна проблема, що лежить в основі зіткнення.

Принципи – результат узагальнення, висновки з усіх законів і категорій, що виступають як відправні положення науки.

Путч – форма (спроба) захоплення влади через використання репресивних заходів та частини армії; державний переворот, здійснений невеликою групою озброєних людей.

Реабілітація – метод здійснення соціального контролю, що розглядається як процес, у ході якого девіанти можуть підготуватися до повернення до нормального життя і загальноприйнятого виконання своїх ролей у суспільстві.

Революція – докорінне, глибинне перетворення природи і механізмів влади у суспільстві, радикальна зміна всієї політичної системи, яка розкриває можливості значних соціально-економічних зрушень; фундаментальна структурна зміна існуючої соціальної, політичної чи економічної системи, яка відбувається раптово або протягом відносно короткого часу.

Ретритизм – тип поведінки, яка має місце, коли індивіди відкидають як культурні цілі, так і визнані засоби їх досягнення, нічого не пропонуючи натомість.

Реформа – комплекс заходів, якими вводяться такі нові суспільні відносини, які не змінюють основ (передусім економічних) системи суспільних відносин, але приводять до зміни умов діяльності всіх або групи членів суспільства.

Ритуалізм – тип поведінки, яка має місце, коли члени суспільства відкидають культурні цілі або принижують їх

значущість, але при цьому механічно використовують схвалені суспільством засоби досягнення таких цілей.

Розв'язання конфлікту – спільна діяльність його учасників, спрямована на припинення протидії й вирішення проблеми, що привела до зіткнення.

Самість – властивість людини бути об'єктом для самої себе; здатність особистості вести внутрішній діалог.

Самооцінка – оцінка особистістю своїх здібностей, можливостей, свого місця серед інших людей. Основна функція самооцінки – регуляція поведінки особистості, самокорекція вчинків.

Санкція – засіб (заохочення або покарання) стимулювання людей до належної поведінки, обумовленої нормою.

Світова політика – сукупна політична діяльність основних суб'єктів міжнародних відносин; інтегрований процес, виражений у діяльності держав та інших легітимних і загально-визначених органів та організацій світового масштабу.

Синтез – об'єднання пізнаних у результаті аналізу елементів в єдине ціле.

Система гільдій – система добору еліти в основному закритого від громадськості відбору, в якій найважливішу роль відіграють наперед задані критерії, правила та процедури відбирання. По суті це бюрократична система селекції кадрів, яка передбачає безліч інститутів фільтрації претендентів на керівні посади, ієрархічність, протекціонізм, повільний еволюційний шлях нагору.

Соціалізація – процес інтеграції індивіда в суспільство, у різні типи соціальних спільнот (група, соціальний інститут, соціальна організація) через засвоєння ним елементів культури, соціальних норм та цінностей, на засадах яких формуються соціально значущі риси особистості.

Соціальна активність особистості – системна соціальна якість, в якій виявляється та реалізується рівень її соціальності, тобто глибина та повнота зв'язків особистості із соціумом, рівень перетворення особистості в суб'єкта суспільних відносин.

Соціальна група велика – спільнота людей з необмеженою чисельністю осіб, яких об'єднують соціальні ознаки, властиві членам цих груп, а не факт їх безпосереднього спілкування.

Соціальна група мала – спільнота людей чисельністю від двох до кількох десятків осіб, в якій соціальні зв'язки можуть бути реалізовані у формі персональних контактів.

Соціальна група неформальна – спільнота людей, члени якої самостійно виробляють правила поведінки, міжособистісні зв'язки мають емоційний характер, домінують взаємні симпатії; місце людини у просторі цих груп визначається не формальною посадою і офіційним статусом, а особистими рисами та якостями.

Соціальна група реальна – внутрішньоструктурована свідомо спільнота людей, яка має постійне членство, існує тривалий час.

Соціальна група уявна – спільнота людей, яка конструюється штучно для потреб статистики, існує віртуально (у свідомості) або виникає стихійно і легко розпадається.

Соціальна група формальна – спільнота людей, в якій чітко окреслені стосунки між членами, їх функції та права закріплені, а міжособистісні зв'язки визначені за допомогою законів, статутів, інструкцій, розпоряджень.

Соціальна дія – дія людини (незалежно від того, чи носить вона зовнішній чи внутрішній характер, зводиться до невтручання або терплячого прийняття), яка по передбачуваному дійовою особою або дійовими особами змісту співвідноситься з дією інших людей або орієнтується на неї.

Соціальна мобільність – можливість індивіда (соціальної групи) пересуватися в соціальному просторі, змінювати свої соціальні позиції. Розрізняють *с. м. вертикальну* (перехід людини з однієї соціальної групи до іншої зі зміною рівня доступу до системи соціальних ресурсів) та *горизонтальну* (перехід людини з однієї соціальної групи до іншої без зміни рівня доступу до системи соціальних ресурсів); *індивідуальну* (зміна індивідом соціальної позиції (статусу) шляхом виходу з однієї соціальної групи й приєднання до іншої) та *групову* (зміни в побудові соціального простору, коли певні соціальні групи або підвищують, або знижують свій статус у суспільстві).

Соціальна нерівність – результат різного доступу окремих індивідів та соціальних груп до соціальних ресурсів, якими володіє суспільство.

Соціальна поведінка – якісна характеристика соціальної дії та взаємодії, це те, як людина поводить себе в тій або іншій ситуації, у тому або іншому соціальному середовищі; спосіб виявлення особистістю переваг, мотивів, настанов, можливостей та здібностей у соціальній дії або взаємодії.

Соціальна роль – нормативний зразок поведінки індивіда, який займає певну соціальну позицію (у суспільстві, соціальній організації, соціальній групі) і виконує належні функції; відповідний прийнятим нормам спосіб поведінки людей залежно від їх статусу.

Соціальна страта – група людей, яка має спільну позицію у вертикальному вимірі соціального простору та характеризується схожим матеріальним становищем і приблизно однаковим обсягом прав та обов'язків.

Соціальна стратифікація – процес ієрархічного розшарування суспільства за критеріями *багатства* (економічне становище особи, рівень доходів, володіння рухомим і нерухомим майном, землею тощо), *влади* (можливість втілювати у життя свої наміри попри опір, невдоволення, небажання інших людей), *престижу* (статус у суспільстві).

Соціальна структура – сукупність усталених взаємодій, що залучають людей до суспільства як представників тих чи інших великих соціальних груп; має дві складові: морфологічну (склад структури, представлений соціальними групами) і регулятивну (соціальні відносини).

Соціальна роль – зразок поведінки людини, який суспільство визнає за доцільний для володаря даного статусу.

Соціальна якість – специфіка особистості, яка визначається сукупністю соціально-психологічних властивостей і рис, взаємопов'язаних певним чином та зумовлених типом соціальної взаємодії особистості з іншими людьми в конкретних соціально-історичних умовах і обставинах.

Соціальний процес – серія явищ або взаємодій, які відбуваються в організації, структурі груп і змінюють стосунки

між людьми або між складовими елементами спільноти; сукупність дій соціальних спільностей, соціальних верств, різних груп, індивідів, що спрямовані на їх відтворення і забезпечення стабільності суспільної системи.

Соціальний статус – становище, яке займає індивід або соціальна група в суспільстві або окремій соціальній підсистемі суспільства.

Соціальний факт – об’єктивний результат і форма взаємодії людей, соціальних груп, класів, інших соціальних спільнот.

Соціально-політичні технології – інтелектуально спроектовані комплексні алгоритми соціально-політичних дій (соціально-політичних заходів, акцій, кампаній), які спрямовані на системне підвищення ефективності функціонування політичних суб’єктів з приводу виборення та утримання державної влади.

Співробітництво – стиль поведінки в конфлікті, який націлений на максимальну реалізацію учасниками зіткнення власних інтересів, припускає спільний пошук такого рішення, що задовольняє прагнення усіх конфлікуючих сторін.

Суб’єкти конфлікту – особистості, організації або соціальні групи, які здатні створювати конфліктну ситуацію, тобто потужно і відносно самостійно впливати на розвиток конфлікту відповідно до своїх інтересів, на поведінку і стан інших, викликати важливі зміни в соціальних відносинах.

Суб’єкт політичного конфлікту – те або інше соціальне об’єднання (формально або неформально організоване) або особистість (особистості), що прагнуть за допомогою специфічної діяльності реалізувати свої, протилежні іншим соціально-політичним силам, інтереси із приводу політичної влади.

Суб’єкти державної влади – ті громадяни чи піддані даної країни, які посідають певні державні посади (статуси) в органах державного управління та виконують відповідні владно-державні функції (ролі).

Суспільство – організована сукупність людей, об’єднаних відносинами, характерними для них на певному етапі історичного розвитку; соціальна самодостатня система, заснована на взаєминах людей у процесі реалізації особистих потреб.

Тактика поведінки в конфлікті – сукупність способів впливу на опонента, конкретні засоби і методи реалізації стратегії. Одна й та сама тактика може застосовуватися в різних стратегіях.

Теократія – специфічний політичний режим у країні (близький до монархії), за якого церква цілком або частково підміняє інститути держави, а державна влада концентрується в руках офіційних духовних осіб.

Тоталітаризм – політичний режим, що характеризується абсолютним контролем держави над усіма сферами суспільного життя (матеріальними і духовними), цілковитою підкорюю людини політичній владі та пануючій ідеології.

Традиційні абсолютистські монархії – авторитарні режими, де донині відсутні поділ влади, політична конкуренція, панує ідеологія консервативної аристократії.

Транснаціоналізм – школа, яка близька у своїй основі до глобалізму і містить ідею об'єднання держав в умовах глобальних загроз, коли співпраця набуває характеру транснаціональних зв'язків, де число учасників практично нескінченне і не існує національних меж у рамках глобального світу.

Узагальнення – процес уявного переходу від одиничного до загального з порівнянням окремих предметів, фактів, явищ і виявлення спільних рис, особливостей.

Управління конфліктом – цілеспрямований вплив на процеси конфліктної взаємодії з метою усунення причин, які спровокували конфлікт, і приведення поведінки учасників конфлікту у відповідність з нормами взаємовідносин, що склалися; вплив, який забезпечує розв'язання соціально значущих завдань.

Урегулювання конфлікту – усунення протиріччя між опонентами за участю третьої сторони, що можливо як за згодою протиборчих сторін, так і без неї.

Усунення конфлікту – такий вплив на нього, у результаті якого ліквідуються основні структурні елементи конфлікту. Це можливо за допомогою наступних способів: вилучення з конфлікту одного з опонентів (переведення в інший відділ, філію; звільнення з роботи); виключення взаємодії опонентів на тривалий час (відправлення у відрядження одного або обох тощо); усунення об'єкта конфлікту (мати забирає у дітей, що сваряться, іграшку, через яку виник конфлікт).

Фокус-група – сфокусоване групове інтерв'ю, спрямоване на виявлення в учасників їхнього суб'єктивного сприйняття будь-яких предметів чи явищ дійсності у ході дискусії.

Функція конфлікту – роль, яку виконує конфлікт по відношенню до суспільства і його різних структурних утворень: соціальних груп, організацій і індивідів.

9. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Арон Р. Етапи розвитку соціологічної думки: Монтеस्क'є. Конт. Маркс. Токвіль. Дюркгайм. Парето. Вебер / Р. Арон ; пер. з фр. Г. Філіпчук. – Київ: Юніверс, 2004. – 687 с.
2. Бабенко С. С. Нерівності у сучасному суспільстві / С. С. Бабенко. – Харків: Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна, 2011. – 259 с.
3. Барабаш Ю. Державно-правові конфлікти в теорії та практиці конституційного права / Ю. Барабаш. – Харків: Право, 2008. – 320 с.
4. Баранівський В. Ф. Політологія: підручник / В. Ф. Баранівський ; Нац. акад. упр. – Київ: НАУ, 2016. – 235 с.
5. Батиргареева В. С. Протидія поширенню алкоголізму – пріоритетний напрям державної політики у сфері боротьби зі злочинністю / В. С. Батиргареева // Питання боротьби зі злочинністю: зб. наук. пр. – Харків: Право, 2013. – Вип. 25. – С. 35–44.
6. Бебик В. М. Менеджмент виборчої кампанії: ресурси, технології, маркетинг: [навч.-метод. посіб.] / В.М. Бебик. – Київ: МАУП. – 2001. – 216 с.
7. Бжезінський З. Велика шахівниця. Американська першість та її стратегічні імперативи / З. Бжезінський. – Львів – Івано-Франківськ, 2000. – 236 с.
8. Богомаз К. Ю. Новітні соціологічні теорії: хрестоматія: [навч. посіб.] / К. Ю. Богомаз, Н. Г. Комих. – Дніпродзержинськ: ДДТУ, 2011. – 325 с.
9. Бойко Н. Соціально-психологічні особливості владної еліти у вимірі суспільної життєтворчості / Н. Бойко // Соціологія: теорія, методи, маркетинг: [наук.-теорет. журн.]. – 2015. – № 1. – С. 192–194.
10. Вебер М. Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика / М. Вебер; пер. О. Погорілий. – Київ: Основи, 1998. – 534 с.
11. Воднік В.Д. Самогубство: причини та шляхи профілактики / В. Д. Воднік // Вісн. Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. – 2013. – № 3. – С. 140–160.

12. Войтович Р. В. Інтелектуалізація еліт як технократична умова інституційного лідерства в державному управлінні / Р. В. Войтович // Вісн. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – 2015. – № 1. – С. 48–53.

13. Гелей С. Д. Політологія: навч. посіб. / С. Д. Гелей, С. М. Рутар. – Львів: Львів. комерц. акад., 2015. – 9-те вид., перероб. і допов. – 369 с.

14. Герасіна Л. М. Проблема впливу міжнародних організацій на сучасний світовий політичний процес / Л. М. Герасіна // Вісн. Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. – 2014. – № 2. – С. 98–107.

15. Герасіна Л. М. Проблема вибору геостратегії сучасною Україною в геополітичному ландшафті світу / Л. М. Герасіна // Там само. – 2015. – № 3. – С. 210–212.

16. Герасіна Л. М. Проблема вибору ефективної “моделі” демократії в державницьких практиках сучасної України / Л. М. Герасіна // Там само. – 2015. – № 4. – С. 94–106.

17. Гіденс Е. Соціологія / Е. Гіденс; пер. В. Шовкун, А. Олійник; наук. ред. пер. О. Іващенко. – Київ: Основи, 1999. – 726 с.

18. Гіденс Е. Нестримний світ: як глобалізація перетворює наше життя / Е. Гіденс; пер. з англ. Н. П. Поліщук. – Київ: Альтерпрес, 2004. – 100 с.

19. Горовіц Д. Міжетничні конфлікти / Д. Горовіц; пер. з англ. – Харків: Каравела, 2004. – 683 с.

20. Громадянське суспільство: політичні та соціально-правові проблеми розвитку: [монографія] / Г. Ю. Васильєв, В. Д. Воднік, О. В. Волянська та ін.; за ред. М. П. Требіна. – Харків: Право, 2013. – 536 с.

21. Гурц В. В. Особливості політичного лідерства в умовах становлення демократії / В. В. Гурц // Політол. вісн.: зб. наук. пр. / редкол. В. П. Андрущенко та ін. – Київ: ВАДЕКС, 2015. – Вип. 77. – С. 344–352.

22. Захарченко М. В. Історія соціології (від античності до початку ХХ ст.) / М. В. Захарченко, О. І. Погорілий. – Київ: Либідь, 1993. – 336 с.

23. Злобіна О. Категорія “особистість” у системі понять соціологічної теорії / О. Злобіна // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2002. – № 2. – С. 121–135.

24. Історія політичної думки: підручник / І. В. Алексеєнко, Т. В. Андрущенко, О. В. Бабкіна та ін.; за заг. ред. Н. М. Хоми. – Львів: Новий Світ-2000, 2016. – 1000 с.

25. Клімова Г. П. Концептуальні підходи до аналізу поняття “Держава” / Г. П. Клімова // Вісн. Нац. ун-ту “Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого”. – Серія : Філософія, філософія права, політологія, соціологія. – 2015. – № 2. – С. 161–169.

26. Конфліктологія: навч. посіб. / Л. М. Герасіна, М. П. Требін, В. Д. Воднік та ін. – Харків: Право, 2012. – 128 с.

27. Кравченко Т. В. Сутнісні характеристики соціалізації / Т. В. Кравченко // Педагогіка і психологія. – 2007. – № 3. – С. 11–19.

28. Кудряченко А. І. Геополітика: підручник / А. І. Кудряченко, Ф. М. Рудич, В. О. Храмов. – Київ: МАУП, 2004. – 296 с.

29. Кузь О. М. Виборчі технології в модерному електоральному процесі США та України: монографія / О. М. Кузь, І. О. Поліщук, Т. М. Моторнюк. – Харків: ВД “ІНЖЕК”, 2012. – 250 с.

30. Лукашевич М. П. Соціологія: загальний курс: [навч. посіб.] / М. П. Лукашевич, М. В. Туленков. – Київ: Каравела, 2011. – 408 с.

31. Міжнародна інформація: навч. посіб. / М. П. Требін, І. О. Поліщук, Н. П. Осипова та ін.; за ред. М. П. Требіна. – Харків: Право, 2014. – 336 с.

32. Муляр В. І. Політологія: навч. посіб. / В. І. Муляр; Житомир. держ. технол. ун-т. – 4-те вид., перероб. і допов. – Житомир: ЖДТУ, 2014. – 335 с.

33. Орлов О. В. Проблеми формування та розвитку управлінської еліти / О. В. Орлов // Вісн. Нац. акад. держ. упр. при Президенті України. – 2014. – № 2. – С. 75–79.

34. Пірен М. І. Загальна соціологія: підруч. для студентів ВНЗ / М. І. Пірен. – Київ: Персонал, 2014. – 477 с.

35. Погрібна В. Л. Криза ідентичності і глобалізація суспільства: питання чи відповіді? / В. Л. Погрібна // Вісн. Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. – 2014. – № 1. – С. 240–248.

36. Погрібна В. Л. Теоретична соціологія вчора, сьогодні, завтра: в пошуках методологічних перспектив / В. Л. Погрібна // Вісн. Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. – 2014. – № 2. – С. 196–206.

37. Подольская Е. А. Управление социальными процессами: учеб. пособие / Е. А. Подольская. – Харьков: НУА, 2007. – 524 с.

38. Політична енциклопедія / редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. – Київ: Парлам. вид-во, 2011. – 808 с.

39. Політологічний енциклопедичний словник / уклад.: Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І. О. Поліщук та ін.; за ред. М. П. Требіна. – Харків: Право, 2015. – 816 с.

40. Політологія: підручник / М. П. Требін, Л. М. Герасіна, І. О. Поліщук та ін.; за ред. М. П. Требіна. – Харків: Право, 2013. – 416 с.

41. Поліщук І. О. Поняття “виборчі технології”: основні концептуальні підходи / І. О. Поліщук, Т. М. Моторнюк // Вісн. Нац. юрид. акад. ім. Ярослава Мудрого. – Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. – Харків: Право, 2011. – Вип. 7. – С. 116–125.

42. Поліщук І. О. Політичні медіа технології / І. О. Поліщук // Там само. – Харків: Право, 2014. – № 2. – С. 125–133.

43. Рудакевич О. М. Національна політична культура: теорія, методологія, український досвід: [монографія] / О. М. Рудакевич. – Тернопіль : ТНЕУ, 2010. – 456 с.

44. Рудакевич О. М. Політична культура національних спільнот: теорія та методологія дослідження / О. М. Рудакевич. – Тернопіль : ТНЕУ, 2013. – 354 с.

45. Сахань О. М. Проблеми політичної модернізації за сучасних умов розвитку української держави / О. М. Сахань // Вісн. Нац. ун-ту “Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого”. – Серія : Філософія, філософія права, політологія, соціологія. – 2015. – № 3. – С. 274–277.

46. Смолій В. А. Інститут влади в політичній системі України / В. А. Смолій, В. В. Степанков. – Київ: Наук. думка, 2014. – 241 с.

47. Соціально-гуманітарна сфера України перед глобальними викликами сучасності: монографія / за заг. ред. О. Ю. Панфілова. – Харків: Інжек, 2013. – 236 с.

48. Соціологія: навч. посіб. / за ред. С. О. Макеєва. – 5-те вид., перероб. і допов. – Київ: Т-во “Знання”, КОО, 2012. – 566 с.
49. Соціологія: підручник / В. Г. Городяненко та ін.; ред. В. Г. Городяненко. – 3-тє вид., перероб., допов. – Київ: Академія, 2008. – 544 с.
50. Соціологія: підручник / М. П. Требін, В. Д. Воднік, Г. П. Клімова та ін.; за ред. М. П. Требіна. – Харків: Право, 2010. – 224 с.
51. Соціологія: підручник / Ю. Ф. Пачковський, Н. В. Коваліско, І. В. Городняк та ін.; за ред. Ю. Ф. Пачковського. – Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2011. – 418 с.
52. Спенсер Г. Социальная статика: изложение социальных законов, обуславливающих счастье человечества : [адапт. пер. с англ.] / Г. Спенсер. – Київ: Гама-Принт, 2013. – XII, 483 с.
53. Структурні виміри сучасного суспільства. – Київ: Ін-т соціології НАН України, 2014. – 192 с.
54. Теорія міжнародних відносин. Міжнародні відносини та світова політика: навч. посіб. / М. П. Требін, Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна та ін.; за ред. М. П. Требіна. – Харків: Право, 2016. – 540 с.
55. Тихомирова Є. Б. Конфліктологія та теорія переговорів: підручник / Є. Б. Тихомирова, С. Р. Постолювський. – 2-ге вид., випр. – Суми: ВТД “Університет. кн.”, 2008. – 240 с.
56. Токвіль де А. Про демократію в Америці / А. де Токвіль; пер. з фр. – Київ: Всесвіт, 1999. – 587 с.
57. Требін М. П. Політична культура: ретроспективний огляд концептуальних підходів / М. П. Требін, І. О. Поліщук // Вісн. Нац. ун-ту “Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого”. – Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. – 2013. – № 1. – С. 123–141.
58. Требін М. П. “Гібридна” війна як нова українська реальність / М. П. Требін // Укр. соціум. – 2014. – № 3 (50). – С. 113–127.
59. Требін М. П. Війна в історії людства та її особливості у ХХІ столітті / М. П. Требін // Наук. вісн. Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. – Серія: Міжнар. відносини. – 2016. – № 2 (327). – С. 43–48.
60. Тьоніс Ф. Спільнота та суспільство: основне поняття чистої соціології: [пер. з нім.] / Ф. Тьоніс. – Київ: Дух і Літера, 2005. – 262 с.

З М І С Т

1. Вступ.....	3
2. Загальний розрахунок годин лекцій, семінарських занять та самостійної роботи.....	5
3. Програма навчальної дисципліни “Соціально-політичні студії”.....	6
4. Плани семінарських занять з навчальної дисципліни “Соціально-політичні студії”.....	9
5. Поточний та підсумковий контроль знань студентів.....	14
6. Критерії оцінювання успішності студентів.....	16
7. Контрольні питання для підготовки до іспиту з навчальної дисципліни “Соціально-політичні студії”.....	18
8. Словник основних термінів.....	22
9. Список рекомендованої літератури.....	47

Навчальне видання

СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ СТУДІЇ

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ТА СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

для студентів II курсу
денних факультетів
першого (бакалаврського) рівня
галузь знань 08 “Право”
спеціальностей 081 “Право”,
082 “Міжнародне право”

У к л а д а ч і: ТРЕБІН Михайло Петрович,
САХАНЬ Олена Миколаївна,
ВОДНІК Валентина Давидівна,
ВОЛЯНСЬКА Олена Володимирівна,
ГЕРАСІНА Людмила Миколаївна,
ГОЛОВКО Ірина Валентинівна,
ЗИМОГЛЯД Віктор Якович,
КЛІМОВА Галина Павлівна,
ПІДКУРКОВА Ірина Валеріївна,
ПОГРІБНА Вікторія Леонідівна,
ПОЛЩУК Ігор Олексійович

Відповідальний за випуск *М. П. Требін*

Редактор *Л. М. Рибалко*
Комп'ютерна верстка *А. В. Старжинської*

План 2016

Підп. до друку 30.09.2016. Вид. № 165.
Зам. № 165.